Arkeologisk schaktningsövervakning

Gylle 7:1

vid schaktning för gång- och cykelväg samt optokabel genom by/gårdstomt RAÄ Stora Tuna 370:1 i Borlänge stad och kommun, Dalarna
2014

Dalarnas museum

Arkivrapport dnr 115/14
Emelie Sunding

© Lantmäteriet i2014/00618

Dalarnas museum, Falun, 2014

Inledning

I samband med att Borlänge Energi schaktade för ny gång- och cykelväg samt optokabel inom fastigheten Gylle 7:1 (bilaga 1), Borlänge kommun, genomförde arkeologer från Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet utfördes i november månad 2014 efter beslut av Länsstyrelsen Dalarna, dnr 431-11468-2014. Schaktningsarbetet berörde delar av fornlämningen Stora Tuna 370:1, en bytomt/gårdstomt med medeltida anor (bilaga 2)(FMIS). Området utgörs idag av åker- och tomtmark.

Syfte

Den arkeologiska förundersökningen syftade till att närmare klargöra fornlämningsförhållandena inom det berörda området. Undersökningens resultat skall bilda underlag för beräkning samt omfattning av en eventuell särskild arkeologisk undersökning.

Metod

Två schakt togs upp (bilaga 3) strax sydöst om Lustbergsvägen, ett större för den nya gång- och cykelvägen samt ett smalare för nedläggning av optokabel. Det större schaktet grävdes med planeringsskopa ca 3 meter brett, skiktvis ned till ett djup av ca 0,7 meter. Schaktet drogs från Lustbergsvägen till Gillesgatan, i nordnordvästlig-sydsydöstlig riktning. Schaktet för optokabel grävdes längs med Lustbergsvägen i sydvästlig-nordöstlig riktning. Schaktet grävdes med smalskopa 0,7 meter brett, skiktvis till ett djup av ca 0,5-0,6 m. Schaktkanterna och anläggningar handrensades. Inmätning skedde med manuell inprickning. Dokumentation skedde genom fotografi samt beskrivning.

Kunskapsläge

Undersökningen berörde delar av by-/gårdstomten RAÄ 370:1 hörande till byn Gylle. De äldsta skriftliga beläggen för Gylle är från 1390, då benämns byn som ”a gyllo”(Ortnamnsregistret). Fornlämningens avgränsningar baseras främst på bytomtens utbredning på den Geometriska jordebokens plankarta från 1644 (bilaga 4). På denna finns fem gårdar utritade inom 370:1. Bytomten finns även utritad på 1749 års karta över området (bilaga 5).

Strax sydväst om RAÄ 370:1 finns tre fornlämningar registrerade i FMIS, blästerbrukslämningarna RAÄ 368:1 och RAÄ 369:1 samt boplatsen RAÄ 366:1 (bilaga 2). I den sydöstra kanten av RAÄ 370:1 ligger RAÄ 1018, registrerad som kolningsanläggning (FMIS).

Resultat från tidigare utredningar och undersökningar tyder på att området kring Gylle by haft en lång bebyggelsekontinuitet. Inom den utredning som Dalarnas museum genomförde 1988 påträffades i fornlämningens sydvästra del ett sotsvart kulturlager innehållandes rikligt med skärvsten samt en del bränd lera och smidesslagg (Sandberg 1988). Utredningen följdes sedan av

flera förundersökningar och undersökningar av fornlämningarna RAÄ 366:1, RAÄ 368:1 och RAÄ 369:1. Vid förundersökningarna påträffades bland annat spridd, lågteknisk järnslagg samt skärvsten (Sandberg 1991). Vid undersökningarna 1989 framkom inom RAÄ 366:1 bebyggelselämningar från historisk tid, en tegelugn som tolkades vara från 1700-tal samt smidesslagg. Inom RAÄ 368:1 påträffades två blästerugnar som daterades till vendel-vikingatid, ca 800-900 e.Kr. Här framkom även smidesslagg, murtegel samt järnskrot från historisk tid. Inom RAÄ369:1 kunde lämningar från två olika tidsperioder konstateras. Dels lämningar från vendel-vikingatid i den västra delen av undersökningsområdet. Däribland kolnings- och täktgropar, ett kombinerat järnframställningshus och smedja samt blästerugnar. I den östra delen av undersökningsområdet fanns lämningar från en förhistorisk gård med delar av ett långhus. Detta daterades till 400-600 e.Kr. dvs folkvandringstid-vendeltid. I denna del påträffades även en kolningsgrop samt en gärdesgård som tolkades var medeltida (Sandberg 2010).

Under 2010 genomförde Dalarnas museum två förundersökningar som delvis berörde RAÄ 370:1. Vid den ena påträffades i den sydvästra delen av fornlämningen ett tjugotal sot- och kolfläckar, mindre nedgrävningar samt en större grop. Från tre av dessa anläggningar samlades kolprover in för ^{14}C-analys. En grop daterades till vendel-vikingatid, ca 800-900 e.Kr. och tolkades höra samman med järnåldersbebyggelsen och järnframställningen inom RAÄ 369:1. De två andra anläggningarna daterades till 1500-1600-tal samt 1700-1900-tal och tolkade höra till bytomten RAÄ 370:1 (Altner & Carlsson 2010). Vid den andra förundersökningen påträffades en kolningsgrop i bytomtens sydöstra kant, RAÄ 1018 (Bennström 2011).

Resultat

Schakt för gång-och cykelväg

Schaktet grävdes 3 meter brett, 36 meter långt och 0,7 meter djupt (bilaga 6). Överst låg i hela schaktet ett matjordskikt, ca 0,2 meter tjock. Matjordslagret innehöll spridda tegelbitar och skärvor från modernt buteljglas. Under detta låg sedan ett naturligt avsatt lager bestående av beige, homogen silt, vars fulla tjocklek ej framkom i schaktet.

Sammanlagt påträffades fyra anläggningar inom schaktet, resterna efter en stenmur, A1, en nedgrävning, A2, samt två gropar, A3 och A4. Intill stenmuren A1 syntes i silten en viss infiltration av kol- och tegelfnyk.

Schakt för optokabel

Schaktet grävdes längs med Lustbergsvägen, ca 32 meter långt, 0,7 meter brett och 0,5-0,6 meter djupt (bilaga 7). Längst i sydväst anslöt schaktet till kabel- och fjärrvärmeschakt från 2010. Överst i hela schaktet låg ett matjordslager, ca 0,2 meter tjockt och sedan ett naturligt avsatt lager bestående av beige, homogen silt. Inom schaktet påträffades inga anläggningar, dock kan nämnas att matjordslagret innehöll spridda tegelbitar och ett fåtal djurben samt en hel tegelsten.

Anläggningar

A1 Stenmur
Ca 7 meter sydsydöst från Lustbergsvägen påträffades direkt under matjorden resterna av en stenmur (bilaga 8). Muren bestod av grovt huggna stenar, ca 0,2-0,6 meter stora, samt en större, flat sten som var 1,0x1,3 meter stor och 0,3 meter hög. Vid schaktningen flyttades av misstag de översta stenarna i muren ur sitt läge, men var sannolik lagd i minst två skift och kallmurad. Muren låg i nordöstlig-sydvästlig riktning och var 2,2 meter bred och ca 0,3 meter hög. Runt och mellan stenarna låg ett lager bestående av brungrå, humös silt. I lagret fanns inslag av tegelkross, tegelbrockor, träkol, djurben samt skärvor av yngre rödgods. Sydväst om muren fanns en koncentration av träkol och tegel. Muren grävdes, efter att den dokumenterats, bort med maskin.

A2 Nedgrävning
Anläggningen (bilaga 9) påträffades i schaktets nordöstra kant ca 4,5 meter sydöst om A1. Nedgrävningen framkom under matjordslagret och var ca 0,1-0,2 meter djup och 1,6 meter lång. Mot botten av nedgrävningen, som var oregelbundet skålformad, fanns en kollins som var ca 0,03-0,07 meter tjock. I övrigt bestod fyllningen av beige sand och i dess sydöstra kant fanns i toppen en koncentration av kol. I fyllningen iakttogs små skärvor porslin, tegelkross samt buteljglas.

A3 Grop
Anläggningen (bilaga 3) påträffades i schaktets nordöstra kant ca 3 meter sydöst om A2. Gropen framkom under matjordlagret och var ca 0,5 meter djup och 0,8 meter bred i toppen. Gropens fyllning bestod av grå, sandig silt med inslag av kol- och tegelfnyk samt enstaka mindre stenar, ca 0,05 meter stora. Mot gropens skålformade botten var fyllningen något flammig och en viss infiltration från den naturligt avsatta silten förekom.

A4 Grop
Anläggningen påträffades i schaktets sydvästra kant, delvis också synlig i schaktets botten (bilaga 3). Gropen var 0,6 meter bred och såg ut att delvis ha grävts genom matjordslagret. Övergången mellan gropens fyllning och matjordslagret var väldigt diffus. Fyllningen var mycket lucker och innehöll större bitar tegel, stenar samt modernt fönsterglas. Då schaktet inte skulle grävas djupare framkom aldrig gropens botten.

Fynd

Inga fynd samlades in. Kring stenmuren A1 påträffades en del djurben samt flera skärvor av yngre rödgods. I fyllningen till nedgrävningen A2 iakttogs små skärvor porslin samt buteljglas. I fyllningen till gropen A4 iakttogs skärvor av modernt fönsterglas.

Slutsatser och utvärdering

Vilken funktion stenmuren A1 haft gick inte att säkert bestämma då endast en liten del framkom inom schaktet. Dess läge ser emellertid ut att sammanfalla med en av de gårdar som finns markerade på kartan från 1644 (bilaga10). Den kan då exempelvis ha utgjort grund till ett hus. Dock är det endast läget för gården som är markerat och inte utbredningen för husen inom den. En sådan tolkning bör därför göras med viss reservation. De fynd av yngre rödgods som iakttogs kring muren kan sannolikt dateras till 1600-1700-tal och tillsammans med de djurben som påträffades utgör de förmodligen resterna av hushållsavfall.

Anläggningarna A2 och A3 bör sannolikt också knytas till aktiviteten inom bytomten 370:1, dock gick de inte att i fält tolka dess ursprungliga funktion.

I den luckra fyllningen till gropen A4 iakttogs bland annat skärvor av modernt fönsterglas. Den var också delvis nedgrävd genom matjordslagret vilket tyder på att den är av modernare slag och hör troligtvis inte till aktiviteten inom bytomten.

Dalarnas Museum anser inte att några ytterligare arkeologiska åtgärder behövs för det aktuella arbetsföretaget.

Sammanfattning

Med anledning av schaktning för ny gång- och cykelväg samt optokabel inom fastigheten Gylle 7:1, Stora Tuna socken, genomförde arkeologer från Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetsföretaget berörde delar av by/gårdstomten RAÄ 370:1. Sammanlagt påträffades fyra anläggningar. Tre av dessa, en stenmur, en nedgrävning samt en grop, kan sannolikt knytas till bytomten medan en grop tolkas vara av modernare slag. Stenmurens utbredning sammanfaller med läget för en av bytomtens gårdar som den är utritad på den Geometriska jordebokens plankarta från 1644.

Referenser

Altner, Anders & Carlsson, Eva. 2010. Arkeologisk förundersökning i Gylle, fjärrvärmedragning genom bytomt RAÄ 370 i Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2010:13. Falun

Lögdqvist, Anna. 2008. Arkeologisk förundersökning i samband med planerat industriområde på fastighet Gylle 6:90, inom fornlämning 369:1, Stora Tuna socken, Borlänge kommun, Dalarna. Dalarnas museum, dnr 106/09. Stencil.

Sandberg, Fredrik. 1988. Arkeologisk utredning kring planerat industriområde i Gylle-Rågåker, Stora Tuna socken, Borlänge kommun Dr. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1988:8. Stencil.

Sandberg, Fredrik. 1991. Arkeologisk förundersökning av fornlämning nr 367, Gylle 5:1, St. Tuna socken, Borlänge kommun. Dalarnas museum arkeologisk rapport 1991:1. Stencil.

Sandberg, Fredrik 2010. Rapportsammanställning. Dr, Gylle, Borlänge. Dalarnas museum.

Arkiv

FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem. www.fmis.raa.se

LMV, Lantmäteriet, www.lantmateriet.se. Arkivsök Lantmäteristyrelsens arkiv: U46-45:U2:71-76, U46-45:5.

Ortnamnsregistret, SOFI, www2.sofi.se/SOFIU/topo1951

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-11468-2014
Socken:	Stora Tuna
Fornlämning, raä nr:	370:1
Fastighet:	Gylle 7:1
Koordinater, centralt i UO:	N 6703902
(SWEREF99 TM)	E 524320
Höjd (RH 2000):	133,2 m.ö.h
Inmätning:	Manuell inprickning
Utförandetid:	2014-11-05
Schaktlängd:	68 meter
DM projektnummer:	1572
DM diarienummer:	115/14
DM fotoaccesion:	2014/42
DM fyndaccesion:	Inga fynd tillvaratagna
Arkeologisk personal:	Emelie Sunding
Fältarbetsledare:	Emelie Sunding
Projektansvarig:	Joakim Wehlin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

6 Kartor/planer

4 Foton

Bilagor

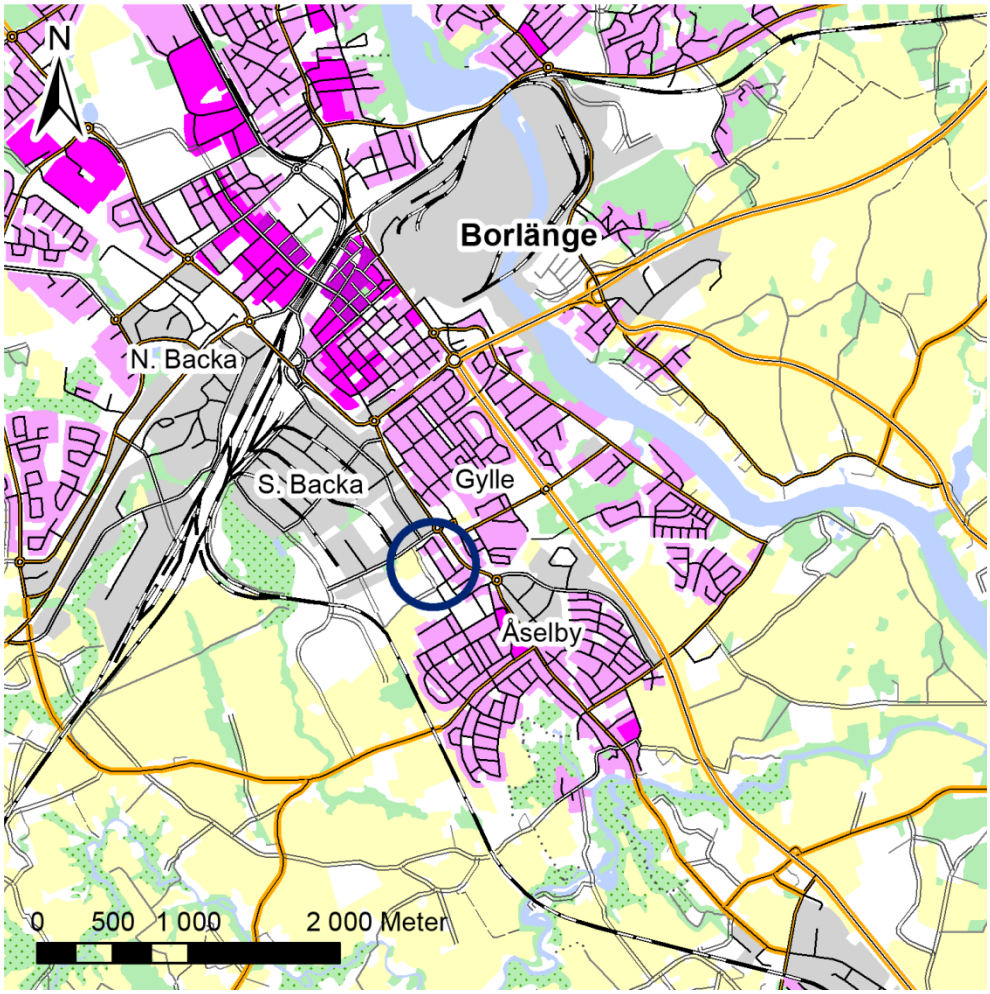

Bilaga 1. Utdrag ur terrängkartan med undersökningsområdet (UO) markerat med en blå cirkel. Skala 1:50 000.

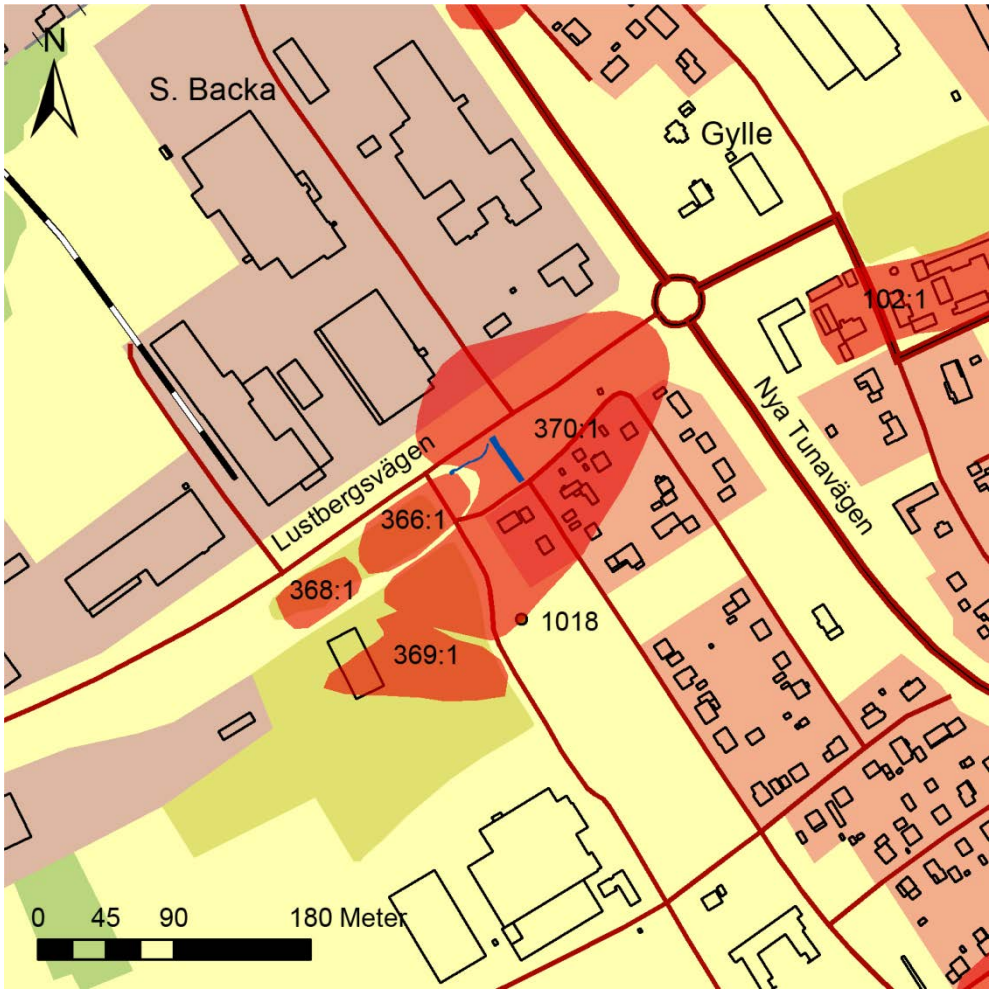

Bilaga 2. Utdrag ur fastighetskartan med schakten markerade med blått. Registrerade fornlämningar markerade med rött. Skala 1:5 000.

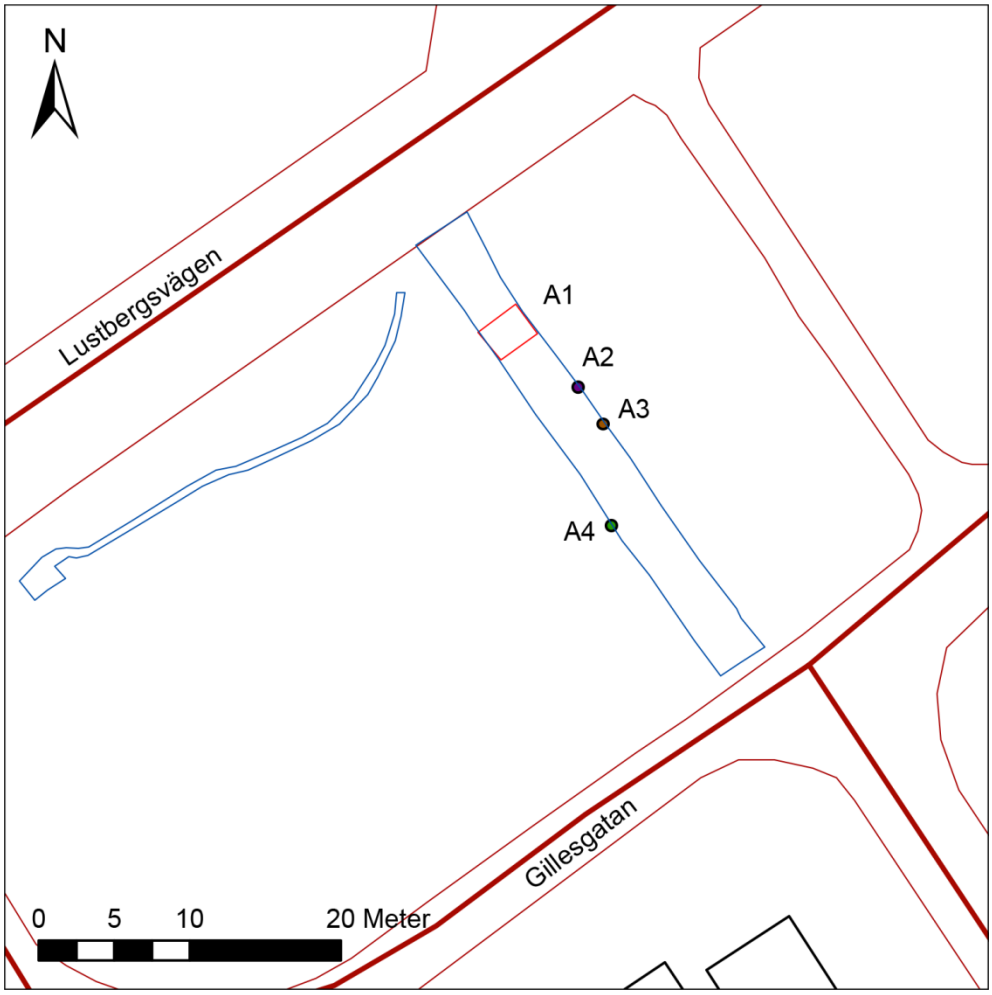

Bilaga 3. Utdrag ur fastighetskartan med schakten markerade med blått. De dokumenterade anläggningarna A1-A4 finns markerade i schaktet. Skala 1:500

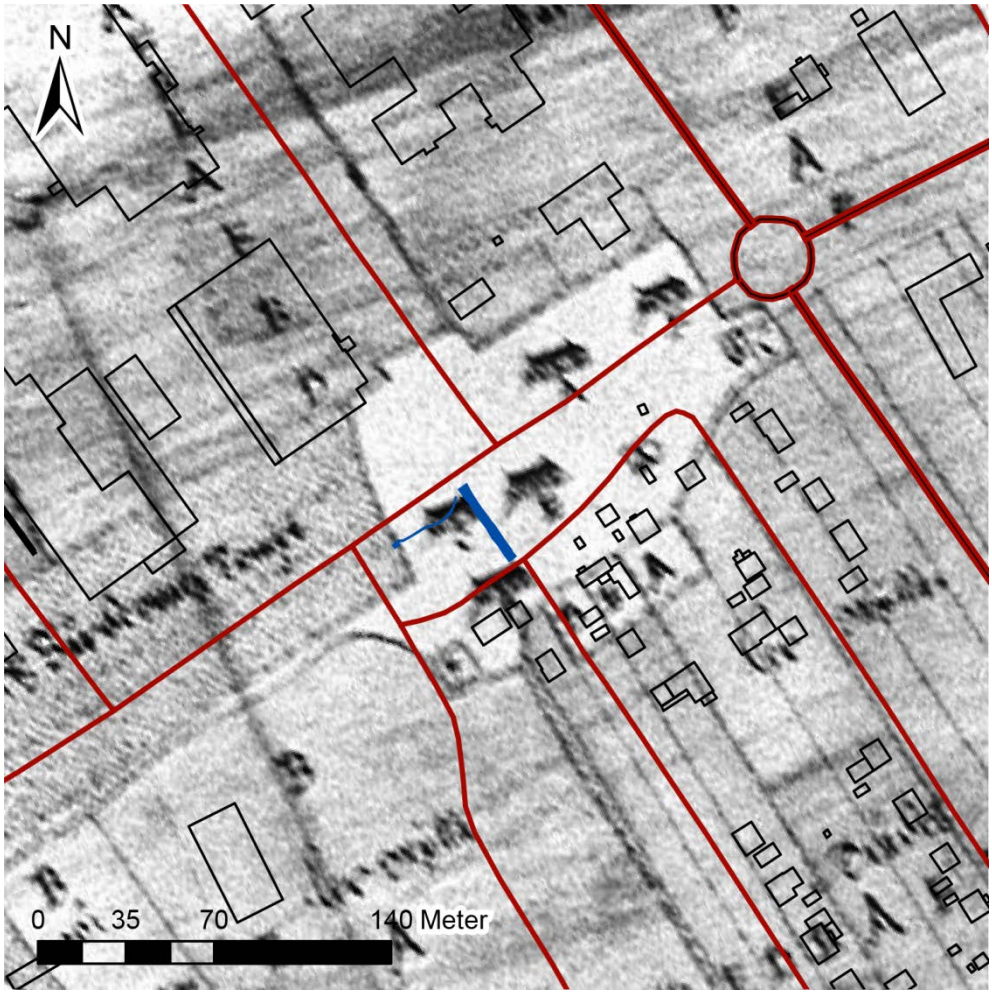

Bilaga 4. Utdrag ur den Geometriska jordebokens plankarta från 1644 (LMV U46-45:U2:71-76) rektifierad mot fastighetskartan. Centralt i bilden syns bytomten med fem gårdar utritade. Schakten är markerade med blått. Skala 1:3 000.

Bilaga 5. Karta från 1749 (LMV U46-45:5) har rektifierats mot fastighetskartan. De aktuella schakten är markerade med blått. Registrerade fornlämningar markerade med ljusrött. Skala 1:5 000.

Bilaga 6. Schaktet som grävdes för den nya gång- och cykelvägen. Foto från sydöst. Fotograf Emelie Sunding.

Bilaga 7. Schaktet som grävdes för ny optokabel anslöt schakt från 2010. Foto från sydväst. Fotograf Emelie Sunding

Bilaga 8. Stenmuren A1 efter handrensning. Foto från sydväst. Fotograf Emelie Sunding.

Bilaga 9. Nedgrävningen A2 påträffades i den nordöstra schaktväggen. Foto från sydväst. Fotograf Emelie Sunding

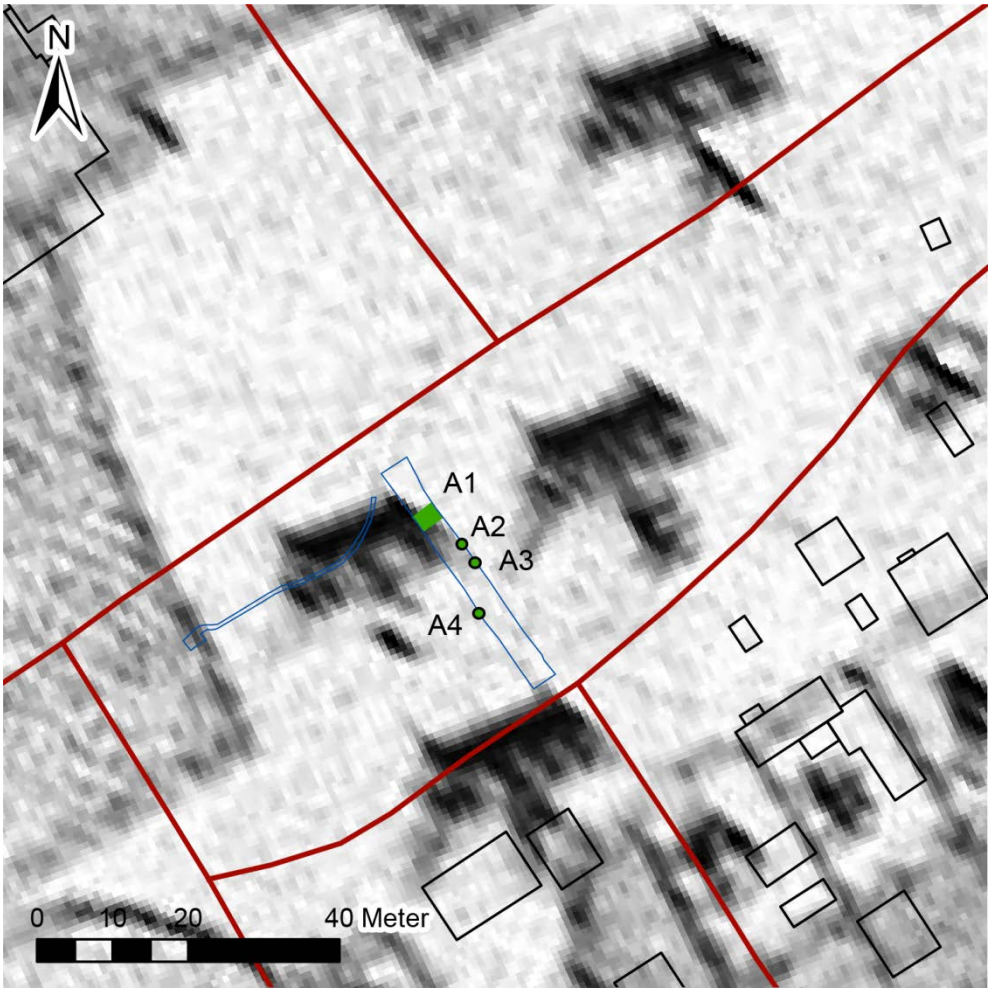

Bilaga 10. Utdrag ur den Geometriska jordeboken från 1644 (LMV U46-45:U2:71-76) rektifierad mot fastighetskartan. Stenmuren A1 sammanfaller med läget för en av bytomtens gårdar. Skala 1:1 000.